

"Niemand is een ongewone naam!"

Kees van Kemenade

Decennia lang was de geschiedenisdocent synoniem aan de verteller.

"Als je geen verhalen kunt vertellen, moet je maar geen geschiedenisleraar worden," luidde de raad die de aankomende docenten meekregen.

We zijn er nu wel achter, gelukkig, dat het vullen van een hele les met één lang verhaal, zonder enige activiteit van de leerling, behalve luisteren, geen nastrevenswaardige bezigheid is.

Heeft het verhaal daarom afgedaan?

De auteur van dit artikel, docent geschiedenis aan het Dr. Moller College in Waalwijk, meent van niet. Hij vindt dat, naast alle andere onderwijsvormen, het historische verhaal zijn plaats verdient in het arsenaal aan hulpmiddelen, dat de geschiedenisleraar ten dienste staat.¹

Tekening uit: S. Ramondt, *Mythen en sagen van de Griekse wereld*

kleio

nummer 4/96
pagina's 18 en 19

'In 1894 woont de Oostenrijkse jood Theodor Herzl als journalist in Parijs het proces bij tegen kapitein Alfred Dreyfus: een Frans onderdaan van Joodse afkomst, die wordt beschuldigd van het overhandigen van militaire geheimen aan de Duitse vijand. Het feit dat Dreyfus van joodse afkomst was, wordt tijdens het proces benadrukt. Dreyfus wordt schuldig bevonden. Herzl is er bij als Dreyfus wordt onteerd. Het gebeurt op een koude, mistige dag in december op het binnenplein van de kazerne in de stad. Maar toch zijn duizenden mensen uitgelopen, de kranten hebben immers weken lang volgestaan met het proces-Dreyfus. "De Joden zaten achter de nederlaag tegen Duitsland," schrijven ze. Tot ontzetting van beschaafde mensen als Herzl blijkt ineens de halve Franse bevolking uit antisemitie te bestaan.

Kapitein Dreyfus moet naar voren komen. Eerst worden de onderscheidingstekens van zijn kleren gescheurd; zelfs de strepen van zijn broek. Dan moet hij zijn sabel afgeven; een officier breekt die op zijn knie en werpt de stukken in de modder. De menigte begint te juichen en schreeuwt: "Dood aan de joden!" Dreyfus wordt naar een gevangeniswagen gesleept: levenslang verbannen naar het Duitseileland.

Herzl hoort de mensen de joden vervensen en hij denkt; "Ze hebben het óók over mij. Ik ben óók jood, al kleed ik me als zij!"

"Op dat ogenblik," schrijft hij later in zijn boek, *Der Judenstaat*, "Ben ik zionist geworden!"²

Dit is een anekdote, een korte gebeurtenis die echt heeft plaatsgevonden.

Zij past in een les over het ontstaan van het zionisme, dat zou leiden tot de stichting van de staat Israel.

Er zijn een groot aantal anekdotes te vertellen rondom het antisemitisme en zionisme; vele misschien nog wel beter. In ieder geval hoort de inhoud van de anekdote niet tot de leerstof. De leerlingen hoeven niet te weten dat de stichter van het zionisme het proces tegen Dreyfus versloeg. De anekdote heeft een ander doel. Zij brengt de leerlingen als het ware in de wereld van het onderwerp. Het is daarom goed om aan het begin van een les één, of enkele anekdotes te vertellen. Het beste is om dat te doen in de tegenwoordige tijd, iets dat overigens voor veel vertellingen geldt.

Er zitten sfeerelementen in deze introductie: Dreyfus wordt gedegradeerd op "een koude en mistige dag". Dit is natuurlijk niet van belang voor het onderwerp, maar wel voor de uitbeelding van het tragische aspect van het verhaal. Belangrijk is ook dat de ele-

mentaire begrippen impliciet aangestipt worden - zoals antisemitisme en zionisme - zonder dat ze nog nader worden verklaard.

Na een inleiding als deze, in de vorm van een anekdote, kunnen de leerlingen aan de slag. Als het een klassikale les betreft, luis-teren ze verder naar de docent die ongetwijfeld zal uitleggen wat Herzl voor de joden heeft betekend. Ze kunnen ook individueel of in groepen aan het werk met historisch materiaal.

Quetzalcoatl, de gevederde slang.

Maar in ieder geval zijn na de inleidende vertelling méér leerlingen gemotiveerd geraakt om zich de leerstof eigen te maken.

De anekdote

*'In Frankrijk hebben de koninklijke familie en het hof zich in de achttiende eeuw heel veel moeite gegeven om ervoor te zorgen dat de Franse bevolking aardappels zou gaan eten. Koning Lodewijk XVI droeg de landbouw een warm hart toe en hij hoopte dat, door over te schakelen van brood op aardappelen, de steeds weer terugkerende hongersnoden zouden verdwijnen. Om het goede voorbeeld te geven bepaalde de koning dat er voortaan aardappels op de koninklijke tafel moesten verschijnen. De koningin, Marie Antoinette, droeg regelmatig aardappelbloemen als een corsage op haar kleren.'*³

Een klassikale les zonder anekdotes wordt al snel een dorre boel. Korte verhalen, als dit hier over de introductie van de aardappel, passen in een les over onze voedselvoorziening. Een docent die de Opstand, zonder anekdotes over het smeekschrijft, de beeldenstorm, de Spaanse campagne om de opstandige steden tot overgave te dwingen, de moord op Willem van Oranje, wil behandelen, maakt er een slaapverwekkende verto-

ning van. Zeker als men uitsluitend op oorzaken en gevolgen ingaat en ontwikkelingen duidelijk wil maken. Maar dat geldt natuurlijk ook voor het Imperialisme, de Eerste Wereldoorlog, het Derde Rijk.....

Hoe sprokkel je als docent je anekdotes bijeen? Tijdens de geschiedenisstudie leer je de hoofdzaken uit een boek te onthouden; pakkende details hebben daarbij geen plaats. De vertellende leraar gaat echter anders lezen. Hij denkt: "Dat moet ik onthouden, dat is interessant voor in de les!"

Anekdotes zijn op veel plaatsen te vinden: in de wetenschappelijke en populair-wetenschappelijke literatuur, in serieuze artikelen en in de krant.

Een voorbeeld is hier misschien op zijn plaats. Tegelijk met de expositie *Een wereld van wijn in de Oudheid* - in het Rijksmuseum van Oudheden te Leiden - verscheen een bundel. In de bespreking van deze publikatie haalde de recensent een interessant detail aan uit het boek.⁴

'De Grieks-Romeinse arts Galenus gebruikte wijn als geneesmiddel. Hij ontdekte dat als hij wonden schoonmaakte met wijn, ze niet begonnen te ontsteken. Moest hij een patiënt behandelen met een gapende buikwond, dan haalde Galenus eerst de darmen naar buiten en waste die in wijn schoon en legde ze dan terug in de buikholte. Hij schreef dat hij had opgemerkt, dat de patiënt - als hij overleed - dan niet aan ontstoken ingewanden dood ging.'

Het lijkt me dat een leerling beter onthoudt dat de Grieks-Romeinse geneeskunde van groot belang is geweest voor de ontwikkeling van onze Westerse medische kennis, als de opmerking daarover van de docent vergezeld gaat van deze anekdote over de eerste toepassing van desinfecterende middelen.

De praktijk heeft uitgewezen dat je als docent een anekdote makkelijk onthoudt als je er een kleine notitie van maakt in je map waar je je lesvoorbereidingen in bewaart, of gewoon in de marge van je handboek. *Galenus-wijn-desinfectie* en *ingewanden* natuurlijk, als je van plastische details houdt. Een jaar later herinner je je de anekdote beslist weer, of je hebt een andere, nog betere, gevonden.

Het verhaal

'Tezcatlipoca, de god van de verschroeide zomerzon, zwerft bij nacht rond als een angst-aanjagende reus, gekleed in een sluier met de

kleur van de as: die van de vele vulkanen waaraan Mexico zo rijk is. Zijn hoofd draagt Tezcatlipoca daarbij soms in de handen. Hij is de grote vijand van Quetzalcoatl, de god van de wind, die de mensen de beschaving had gebracht en bij hen was blijven wonen. Quetzalcoatl heeft het uiterlijk van een slang, die met een vogel was gekruist. Maar dat weet hij niet; spiegels zijn onbekend. Er is maar één wezen die de magie van de spiegel kent en dat is Tezcatlipoca. Hij besluit daarvan gebruik te maken om Quetzalcoatl uit te schakelen.

Op een dag zoekt Tezcatlipoca zijn oude vijand op: "Quetzalcoatl, ik heb een geschenk voor je meegebracht." Hij toont hem een plat glimmend voorwerp. "Kijk er eens naar," zegt hij, terwijl hij de spiegel aan de god van de mensen geeft. Quetzalcoatl kijkt in de spiegel en schrikt zo hevig van zijn eigen lelijkheid dat hij opstaat en zegt: "Ben ik dat, een zo vreselijk wezen. Ik kan onmogelijk hier onder de mensen blijven met dit uiterlijk."

Tezcatlipoca, met de spiegel op de borst.

Zo vertrekt Quetzalcoatl met zijn schip de oostelijke oceaan op. Maar voor hij gaat, zegt hij, terwijl hij zijn kruisstaf in de handen klemt: "Ik zal terugkomen! In het jaar 1-Riet zal men mij weer terugzien in het land van de mensen! Niet meer in de gedaante van een gevederde slang, maar als een man met wit haar en een baard"
Sinds die tijd hadden de Indianen wachters op de oostkust, die uitkeken naar de komst van Quetzalcoatl.'

Dit verhaal is een oude mythe van de Azteken.⁵ Het wordt verteld en verbeeld en maakt als zodanig deel uit van de wereldliteratuur; onze wereldliteratuur. Voor een leraar is het historisch relevant. Cortes en zijn conquistadores werden, toen ze in 1519 - het jaar 1-Riet - in Mexico landden, aanvankelijk als afgezanten van Quetzalcoatl beschouwd. Het, korte, verhaal is onontbeerlijk om dat te kunnen begrijpen.

Idealisering van het leven van negerslaven.

Er zijn meer motieven om een verhaal te gaan vertellen. Als inleiding op een nieuw hoofdstuk bijvoorbeeld past een verhaal prima. Een lessencyclus over de mentaliteit in de Middeleeuwen kan men heel goed beginnen met de legende van Christoffel, de ridder die de wereld rondtrok op zoek naar de machtigste Heer om hem te dienen en tenslotte een missionaris werd in dienst van Christus.

Een reeks lessen over de feodaliteit kan heel goed worden ingeleid met de sage van Karel en Elegast. De verteller doet er dan goed aan om elementen en basisbegrippen van de feodaliteit en de middeleeuwse cultuur alleen impliciet te gebruiken. Het feit bijvoorbeeld dat Elegast een *leenman* is, die Karel, zijn *leenheer*, altijd *trouw* heeft gediend. Of het godsoordeel en de leenhulde; en voor de liefhebbers de plaats van de vrouw in de Middeleeuwen (de vrouw van Eggeric wordt een bloedneus geslagen!). Dit alles komt in het verhaal aan de orde en loopt vooruit op wat in de les behandeld gaat worden.

Een lessencyclus over Griekenland kan men heel goed introduceren met de mythe van Theseus en Ariadne. Daarin komt van alles aan bod: de geografische situatie van Griekenland, de cultuur van Kreta, het begrip stadstaat en hoe deze in onderling overleg bestuurd werd (aan de hand van het gegeven dat koning Minos van de burgers meisjes en jongens eist). Het Griekse beeld van de kosmos, met goden en mensen, wordt er heel duidelijk in gemaakt.

Een andere reden om een verhaal van de Grieken te vertellen is cultureel van aard. Zoals gezegd horen bepaalde verhalen tot onze Westerse cultuur, en andere tot een niet-Westerse cultuur. Beide soorten verdie-

nen respect; Quetzalcoatl even goed als Minos of Odysseus. Het zou echter, wat onze leerlingen betreft, van minachting voor de eigen cultuur getuigen, indien leerlingen de school zouden doorlopen, zonder ooit van de verhalen in de Ilias en de Odyssee - het oudste Europese epos - te hebben gehoord.

De verwerking van een inleidend verhaal kan men tot een minimum beperken; het doel is immers een introductie op wat komen gaat. De docent kan alvorens het verhaal te vertellen, een klein tekeningetje van de omgeving op het bord te zetten. Zo krijgen de leerlingen een beter idee waar het verhaal zich afspeelt. De namen van de hoofdpersonen worden ook apart vermeld. In het voorbeeldverhaal is dit de vorm van Mexico, met de oceanen - de namen erin - en de stad Tenochtitlan. Het vertrek van Quetzalcoatl wordt er met een pijl op aangegeven. Voor het verhaal van Theseus en Ariadne tekent men een stuk van de Middellandse zee, en daarnaast de naam van de god Zeus en de menselijke spelers in het drama.

Men kan de verwerking natuurlijk ook uitgebreider doen, door er vragen over te laten beantwoorden, of een samenvatting van het verhaal te laten maken - "Mèt een tekening, meneer?" "Oh, dat is een goed idee!"-; maar geef dan wel een eerste beginzin. De ervaring heeft geleerd dat veel leerlingen anders niet op gang komen.

Een verzonnen verhaal vertellen

'We gaan terug naar het jaar 1851. We zijn in Zuid-Carolina, niet zo ver van de havenstad Charleston. De eigenaar van plantage Weltevreden, James White, besluit vandaag naar de slavenmarkt te gaan. Er is veel vraag naar zijn katoen. "Jammer dat we ze niet meer uit Afrika, door slavenhalers mogen laten halen. Stom dat ze die slavenhandel overzee verboden hebben", zegt hij tegen zijn opzichter. "En pas goed op, John. Er zijn lui van de Underground Railroad gesignaleerd. Als je vreemdelingen ziet, waarschuw dan de andere plantagehouders. Dan organiseren we een klopjacht op die abolitionisten. Wat denken ze wel; de slavernij afschaffen. God heeft het gewild, anders had hij alle mensen wel blank geschapen."

Het is druk in het overdekte marktgebouw van de stad. "Geduld," zegt het veilingpersoneel "Als de paardenveiling voorbij is beginnen we met de slaven. Bekijkt U onder tussen het aanbod maar. Daar achter de omheining. Neemt U een stokje mee; dat is wel zo

handig als U hun tanden wilt bekijken. Een tikje op de wang en ze doen hun mond wel open."

James kijkt in alle kooien. Sterke slaven wil hij hebben om op het land te werken en om aan de cotton-gin te draaien, zodat de zaadjes uit de vezels gehaald worden. "Open die mond," zegt hij, als hij een goede slaaf of slavin meent te zien. "Hoe oud zegt U, veilingmeester, dat dit meisje is? Vijftien! Ik schat haar minstens twintig. Ja ik weet ook wel dat ze nog heel wat slavenkinderen kan baren, maar ze heeft haar hoogtepunt al wel gehad".

Dit is een volledig verzonnen vertelling, bedoeld om de leerstof - in dit geval de slavernij op de plantages - minder abstract te maken. Het verhaal staat nergens in een boek, maar is volledig zelf bedacht.⁶ De plantagehouder is genomen als de hoofdpersoon door wiens ogen de gebeurtenissen worden bekeken, maar ik had ook het negermeisje - met de fictieve naam Mary - als hoofdpersoon kunnen kiezen.

"Mary moet naar het blok lopen. Ze trilt. "Vooruit recht staan; lachen!" sist de veilingmeester tussen zijn tanden. "Dan breng je tenminste iets op. Jij wilt toch geen veldslaaf worden, nou doe je best!" Mary probeert zo goed mogelijk te doen wat de verkoper zegt. Dat valt niet mee, want ze wordt aan alle kanten gemonsterd. "Kan ze koken, veilingmeester?" vraagt er een. "Als de beste. Haar apeltaart is de beste in Dixie!" Het publiek begint te lachen. "Heeft ze mooie benen onder die jurk?" "Alleen als U koper wordt kunt U dat beoordelen, meneer! Nou, wie biedt?" Mary hoort de blanken tegen elkaar opbieden; tenslotte klinkt een hamerslag. "Verkocht!"

"Zo, jij hebt een nieuwe eigenaar. De volgende....." zo neemt de veilingmeester afscheid van haar.

"Zo, langzaam maar paarden. ... We zijn er. ... Uit de bak jullie! Daar komt de opzichter al aan. Hij zal jullie wel vertellen wat jullie werk wordt en wat de regels van onze plantage zijn. Wees maar blij dat je slaaf bent op Weltevreden, de mooiste plantage in heel Zuid-Carolina." En weg loopt hij naar het fraaie landhuis; helemaal wit gepleisterd en met ranke zuilen. Mary ziet hoe er een vrouw vanaf de veranda naar de meester toe komt. "En, ben je geslaagd? Toch ook een meid voor de keuken, hoop ik?" hoort ze haar vragen. Samen met haar man loopt ze gearmd naar binnen.

De opzichter gaat voor de nieuw aangekomenen staan: "De nieuwe slaven, zie ik. Jullie gaan eerst maar eens met mij mee. De smitsknecht heeft het brandijzer al roodgloeiend in het vuur liggen. Maak je rechterschouder maar vast bloot....."

Het verhaal hoeft nu natuurlijk nog lang niet afgelopen te zijn. Er kan nog een ontsnapping plaats vinden op de plantage, een slaaf wordt gestraft, mannen en vrouwen worden bij elkaar gezet om de slavenkinderen die ze zullen voortbrengen. Misschien komt er een bezoeker uit het Noorden en is Mary getuige van een discussie:

"Maar mijn waarde, mijn slaven hier hebben het beter dan welke arbeider in Pittsburg of in iedere andere Yankee stad. Slavernij is net zo natuurlijk als de rassen. Wij blanken zijn niet voor niets boven de negers geplaatst."

Hoe ga je als docent te werk, indien je een historisch onderwerp op deze wijze voor de leerlingen begrijpelijk wilt maken?

Allereerst maak je een lijstje van begrippen die in de vertelling uitgebreid aan de orde moeten komen, of wel slechts moeten worden aangestipt. Om bij dit gekozen voorbeeld te blijven; zo'n lijstje zou kunnen bestaan uit de volgende begrippen: - economische verklaring voor de slavernij - slavenhandel overzee - slavenmarkt - plantage - arbeidsomstandigheden - katoen, katoenmolen - export - lijfstraffen - brandmerk, manumissie - verschil in zienswijze op slavernij - abolitionisme - Underground Railroad - kinderen van slavinnen.

Is het lijstje gemaakt, dan is er nog inspiratie nodig. Die inspiratie voor het inleidende verhaal komt van een aantal contemporaine tekeningen van voor- en tegenstanders van de slavernij. De meeste docenten kennen de spotprent wel - gemaakt door voorstanders van het houden van slaven - van gelukkige slaven, dansend en musicerend voor de simpele doch nette blokhut. Op de achtergrond is het herenhuis van de plantagehouder net te zien. Maar er zijn ook spotprenten met zwarten op het veilingblok, bedoeld om de praktijk van de slavernij aan de kaak te stellen.

Is de inspiratie er, dan kunnen we gebruik gaan maken van een van de grootste gaven van de menselijke natuur: de fantasie. We gebruiken haar om de leerlingen mee te nemen op een reis naar de plantages in Zuid-Carolina, naar de loopgraven van de Eerste Wereldoorlog, om een school in Nazi-Duitsland te bezoeken, of een collectieve boerderij in de tijd van Stalin.

Dat we de fantasie gebruiken, wil niet zeggen dat we het met de werkelijke loop der gebeurtenissen niet zo nauw hoeven nemen. We moeten altijd zoveel mogelijk de waarheid nastreven, óók als we het verleden pogen te reconstrueren. Dat zijn we als historici aan ons vak verplicht.

Voordat de vertelling begint doet men er goed aan een kleine inleiding te geven. In het gebruikte voorbeeld kan dat de plattegrond van een plantage zijn, op een stencil, of gewoon op het bord getekend. Op de plattegrond staan de verschillende gebouwen en velden aangegeven. Dit hulpmiddel kan later weer bij de verwerking worden gebruikt.

Vertellend doceren

Het vertellend doceren is vooral geschikt voor leerlingen die geschiedenisstof nogal abstract vinden. Een aantal methoden, *Sporen* bijvoorbeeld, begint steeds met een inleidend verhaal. Men probeert daarmee de leerling te boeien en hem of haar op deze

De schrille werkelijkheid.

manier ontvankelijker te maken voor de leerstof en de opdrachten.

Men kan als docent daarmee natuurlijk volstaan, maar men kan er ook voor kiezen zelf het inleidende verhaal te vertellen. Het effect is minstens zo groot. En indien men een methode gebruikt die niet voor een instapverhaal kiest, kan men er gemakkelijk zelf voor zorgen.

Maar een docent hoeft zich bij het vertellen niet te beperken tot slechts een inleiding op een lessencyclus. Hij kan een moeilijk onderwerp, midden in de cyclus, in een verhaal verduidelijken. Je kunt bijvoorbeeld een klein dorp in het jaar 1566 ten tonele voeren, waar de lokale edelman naar Brussel is geweest om het Smeekschift te gaan overhandigen; waar een hagepreek wordt gehouden, waarbij de predikant oproept om een beeldenstorm in de kerk uit te voeren. Er is geen historisch fenomeen, of het is vertellend te behandelen. Het leerboek doet het als regel niet, maar dat geeft de docent de mogelijkheid om met zijn creativiteit op de proppen te komen.

Dat deze methode van lesgeven heel geschikt is voor het Vbo, wil niet zeggen dat leerlingen in het Vwo er geen waardering voor op kunnen brengen. De eerste categorie heeft er echter het meeste baat bij. De leerlingen raken snel verveeld als ze zich de leerstof niet kunnen voorstellen, anderzijds reageren ze enthousiast als je hen de mogelijkheid biedt zich in te leven. Een vertellend docent kan dat beter dan een boek. Er is dan een interactie met de klas, die hem de mogelijkheid biedt om dieper op de stof in te gaan.

Het grootste nadeel is dat de voorbereiding veel tijd kost. Nu is het niet de bedoeling om het verhaal thuis uit te schrijven, een lijst trefwoorden moet genoeg zijn. Bovendien, eenmaal op papier kun je het een volgend jaar weer opnieuw gebruiken. En je zult merken dat je je, als de les toen geslaagd was, er al weer op verheugt om hem opnieuw te geven.

Het vertellend doceren biedt ook interessante mogelijkheden tot verwerking. We gaan daarvoor terug naar het lijstje begrippen dat vooraf gemaakt is. Daarvan uitgaande kunnen opdrachten gemaakt worden met behulp van het bord, de overheadprojector of een stencil.

Het kan een eenvoudige invuloefening worden, in de geest van:

Op plantages in Noord-Amerika werden vooral ... en ... verbouwd. Abolitionisten waren mensen die ... De leden van de Underground Railroad probeerden ...

Men kan vragen maken over wat men verteld heeft:

Welk verwijt maakt de plantagehouder aan de fabriekseigenaar in het Noorden?

Welke straffen stonden er op ontvluchten?

Wie een wat creatievere wijze van verwerken zoekt, kan zijn leerlingen ook uitdagen in dramavorm de menselijke verhoudingen in de tijd van de slavernij te laten spelen. De klas wordt daartoe in paren verdeeld; groepjes van drie mag ook. Zij worden, bijvoorbeeld, opzichter, vrouw van de plantagehouder, slavin in het huishouden, lid van de Underground Railroad, slaaf die wil ontsnappen. Er zijn met gemak een groot aantal rollen te bedenken. Iedere leerling krijgt een fiche met een beknopte rolomschrijving, waarmee hij ze zich met zijn partner - de gast samen met de plantagehouder en de kreupel slaaf met de gezonde vluchter - vooraf gedurende een paar minuten prepareert. Enkele voorbeelden van de tekst op zo'n fiche:

- Jij bent een bezoeker, Mr. Evans, uit het Noorden. Je bent voor het abolitionisme, maar

je blijft beleefd. Je hebt een metaalfabriek in Pittsburg. Je weet dat jouw arbeiders niet zoveel verdienen, maar ze zijn vrij om naar elders te gaan.

- Jij bent een slaaf, Daniël, die ooit ontsnapte en weer gepakt werd, toen je bijna in het Noorden was. Voor straf heeft men je botten gebroken en ben je nu kreupel. Je waarschuwt vluchtters voor de risico's. Maar je bent wel trots dat ze het durven proberen.

- Jij bent plantagebezitter James White. Jij gelooft dat de hele economie van het Zuiden eraan zou gaan als de slavernij verboden zou worden. Je beroept je ook op de bijbel: God heeft - volgens jou - de mensen niet voor niets verschillend geschapen. Jij vindt dat de slaven menselijk behandeld moeten worden, maar bij overtredingen óók streng. Je maakt je handen niet vuil aan het toedienen van straf: dat doet de opzichter wel.

Een probleem bij deze werkvorm is de verlegenheid van veel leerlingen. Indien men zich goed heeft kunnen prepareren, met hulp van de docent, en er veel groepjes ook korte stukjes drama opvoeren, valt het wel mee. Maar je moet natuurlijk wel een klas hebben die zich open wil stellen voor een iets andere vorm van leren.

Je kunt de leerlingen ook een verhaal over slavernij laten schrijven, vanuit het gezichtspunt van een van de betrokkenen. Een premiejager die ontsnapte slaven opspoort is zo'n persoon, of Een slaaf die met behulp van de Underground Railroad is ontkomen. De leerlingen worden daarbij aangemoedigd om in de bibliotheek of bij de docent nog aanvullende informatie te zoeken. Het is een uitstekende manier om de inleving in het onderwerp te vergroten. De opstelletjes kunnen worden voorgelezen en dat kan weer aanleiding geven tot discussie.

Zou zo'n ontsnapte slaaf in het Noorden als een gelijkwaardige burger worden geaccepteerd?

De techniek

Indien goed gebruikt, is er geen krachtiger medium dan de menselijke stem. Met behulp van het woord kun je beschavingen van millennia geleden laten herleven. Als je je verhaal ondersteunt met beelden, heb je een perfecte combinatie om kennis over te dragen. Het staat vast dat de ene leraar een groter verteltalent bezit dan de ander, maar veel is er te leren.⁷

Het grootste nadeel is natuurlijk, dat zelfs de meest begenadigde verteller, zijn leerlingen tot passiviteit veroordeelt. Vertel daarom

niet te lang; een regel die overigens geldt voor iedere andere werkvorm.

Het is nuttig om even stil te staan bij de volgende suggesties. Als voorbeeld nemen we een episode uit de Odyssee; Odysseus en Polyphemos.

Op weg naar huis, na de verovering van Troje, willen de Grieken virtualiën inslaan. In het begin van de episode voert hun leider, Odysseus, hen een grot in van een onbekende eilandbewoner. Tot ontzetting van de Grieken is het een zoon van de zeegod Poseidon, een chagrijnige eenogige cycloop.

Gebruik bij het vertellen zoveel mogelijk de directe rede. Dus zeg niet: Odysseus zei dat hij Niemand heette. Maar: "*Polyphemos, mijn naam luidt Niemand!*" De Cycloop antwoordt dan: "*Niemand is een ongewone naam!*"

Het is vaak niet eens nodig om er iedere keer bij te zeggen wie het zegt.

Het is beter om te vertellen in de tegenwoordige tijd. Dus: *De Grieken sjuwen de boomstam door de grot en leggen hem aan een kant in het vuur.* Dat maakt de leerlingen als het ware ooggetuigen van de actie. Ze moeten het voor hun geestes oog zien gebeuren.

Je kunt zittend vertellen, maar staand is beter. Je hebt zo ook meer mogelijkheden om je armen te gebruiken en - ook heel belangrijk - je gelaatsuitdrukking. *De Grieken stoten de gloeiende boomstam diep in het ene oog van de cycloop. Polyphemos komt gillend omhoog en grijpt naar het hout dat hem van het licht in zijn oog berooft. Brullend van pijn trekt hij het eruit...*

Op dat moment lacht geen enkele leerling meer, ook niet als de leraar een imaginaire balk uit zijn eigen oog trekt.

Het vorige maakt het al duidelijk: gebruik de mogelijkheden van onze taal en vertel plastisch. Homerus deed dat óók: *'Met enkele slokken zuipt Polyphemos de wijnzak leeg. Helemaal stomdronken laat hij zich op zijn bed vallen. Hij begint te braken; wijn en stukken mensenvlees komen uit zijn mond. De Grieken keren zich vol walging af.'*

Aan deze, toch reeds plastisch te noemen zin, kunnen gemakkelijk nog wat bijvoegelijke naamwoorden worden toegevoegd om het effect verder te versterken.

Maak gebruik van de mogelijkheden van je stem en wissel af. Hard of juist heel zacht; langzaam of heel snel. Doe stemmen na. De cycloop bijvoorbeeld heeft natuurlijk een zware stem, Odysseus' stem is meer neu-

traal. De bemanning zegt telkens op zeurende toon dat de slimste van alle Griekse helden hen in dit lastige parket heeft gebracht.

Gebruik wanneer het spannend wordt korte zinnen.

Polyphemos komt op de Grieken af. Hij grijpt een van hen. "Ik zal jullie braden en opeten; één voor één!" Hij smijt de ongelukkige op de grond. Het hoofd barst open. De cycloop pakt de dode metgezel op en trekt hem in stukken. "Zo, in de braadpan. En jij Niemand, omdat jij de dapperste bent, zal ik jou tot het laatst bewaren!"

Tenslotte

Het kost enige tijd en moeite om te leren vertellen, zeker als niemand je aanwijzingen geeft. Aanleg is natuurlijk een voordeel, maar met een goede voorbereiding kan eigenlijk iedereen het leren.

Het beste kun je de leerlingen observeren, terwijl je vertelt en met hun reacties rekening houden. Heb je parallelklassen, dan vertel je hetzelfde verhaal meerdere keren, en dat is een goede leerschool.

Een goede vertelling wordt door de leerlingen bijzonder gewaardeerd, iets wat ze ook uiten. Ze vragen bijvoorbeeld waar ze die verhalen zelf kunnen lezen. ("*Lees de Vloek van Polyphemos maar, van Evert Hartman. Het staat in de bibliotheek.*") Heeft de leraar eenmaal een naam opgebouwd, dan krijgt hij voortdurend verzoeken van zijn leerlingen om nog eens een mythologisch, of ander verhaal te vertellen.

Het is van het grootste belang dat je motivatie voor je werk vindt in je werk. Verhalend doceren kan daar zeker toe bijdragen. Na jarenlang als een soort anachronisme in de hoek te zijn geduwd, wordt het tijd dat de

docent-verteller weer eens naar voren komt. De leerling meenemen in het nimmer eindigende verhaal van de geschiedenis kan van groot belang zijn, en in ieder geval een verrijking betekenen voor zijn verdere leven. In geen geval mag een leerling later, na het beëindigen van zijn schoolloopbaan, op de historic terugkijken als een saai vak. Hij moet toch minstens de gevaarvolle reis hebben gemaakt: *terug naar Ithaca.*

Noten

1. De titel van dit artikel is ontleend aan een episode uit de Odyssee, het verhaal over de ontmoeting van Odysseus en de cycloop. Verderop wordt het verhaal als voorbeeld aangehaald. Voor de inhoud van het verhaal is gebruik gemaakt van: S. Ramondt, *Mythen en Sagen van de Griekse Wereld* (Bussum 1972[4]).
2. Vooral de populair-wetenschappelijke literatuur levert een stortvloed aan anekdote's op. Deze over het zionisme is ontleend aan: J. Buitkamp, *De geschiedenis van Israël* (Bussum 1973) 204.
3. Ook de wetenschappelijke literatuur biedt genoeg. De anekdote over de introductie van de aardappel komt uit: B. Schlicher van Bath, *De agrarische geschiedenis van West-Europa 500-1850* (Utrecht 1987[7]) 293.
4. *De Volkskrant*, 28 oktober 1995.
5. *New Larousse Encyclopedia of Mythology* (Parijs 1974[10]) 436-438.
6. Er is gebruik gemaakt van de informatie uit J.W. Schulte Nordholt, *Het volk dat in duisternis wandelt; De geschiedenis van de negers in Amerika* (Arnhem 1968).
7. In dit artikel kan niet uitvoerig op de techniek van het vertellen worden ingegaan. Ik verwijs hiervoor graag naar de vakliteratuur: L.G. Dalhuisen e.a., *Geschiedenis op school dl. II werkvormen en media* (Groningen 1983) 32-34.

